

L'onze de setembre sota el franquisme

Reivindica com puguis

Celebrar la Diada durant el període franquista no era cosa fàcil i sovint la imaginació fou la millor arma contra l'opressió. Aquests en són alguns exemples.

Any rere any, quan arriba l'Onze de Setembre, es planteja la qüestió de quin caràcter se li dona a la Diada. Reivindicativa, festiva, nostàlgica, a casa o al carrer, són algunes de les opcions possibles. Fins i tot hi ha aquells que la qüestionen com a festa nacional i proposen canviar-la per Sant Jordi. Sigui com sigui, al llarg de la nostra història la celebració de la Diada ha anat acompanyada de la reivindicació de les llibertats nacionals perdudes el 1714; a vegades mitjançant actituds individuals coratjoses, com la de Gaudí l'any 1924, a vegades de forma col·lectiva, com a poble, en el cas del milió de per-

sones de la manifestació de la Diada del 1977. El cas de Gaudí pot servir com a exemple dels molts i molts testimonis individuals i anònims, que amb la seva actitud han ajudat a mantenir la dignitat nacional d'aquest país. L'il·lustre arquitecte català fou detingut l'Onze de Setembre de 1924, en plena dictadura de Primo de Rivera, per negar-se a parlar espanyol a un policia que el privava d'entrar en una missa que se celebrava a l'església de Sant Just en record dels morts en el setge de Barcelona del 1714.

COMENÇA LA RESISTÈNCIA

Durant el franquisme, la celebració

d'una Diada reivindicativa es feia necessària. Malgrat aquesta evidència, les dificultats derivades de la repressió de la post-guerra complicaren molt l'inici d'una represa nacional. De fet, fins a principis dels anys 40 no es té constància de cap actuació organitzada per commemorar la Diada. La debilitat de les estructures organitzatives i la manca de recursos humans (per mort o a l'exili) obligava a espremer l'enginy per realitzar accions amb el mínim risc i el màxim ressò. L'organització de les Diades la dugué en els primers anys el Front Nacional de Catalunya, al qual s'afegiren immediatament Unió Democràtica de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalun-

ya, el Partit Socialista Unificat de Catalunya, el Moviment Socialista de Catalunya i més tard, Comissions Obreres i el Partit Socialista d'Alliberament Nacional; a banda de nombroses persones independents com Josep Benet, Joan Ballester i Canals, Santiago Albertí, Jordi Carbonell, i molts d'altres.

La por a la repressió i les mancances organitzatives foren superades amb imaginació i patriotisme, assolint, en alguns casos, èxits polítics com els de les diades del 1964 i 1971. Fins al 1964, els anys més difícils, destaca la col·locació l'onze

L'Onze de setembre sota l'opressió franquista

En parlar de les commemoracions de la diada nacional de Catalunya durant la clandestinitat, hem de delimitar dos períodes perfectament diferenciats: el primer abasta des de l'ocupació franquista fins a l'any 63; i el segon, des de 1964 fins a la mort del dictador.

La primera activitat reivindicativa de la Diada es produeix l'any 1942 amb la publicació d'un manifest del Front Nacional de Catalunya. El 1944 militants d'aquesta organització penjaren una senyera als cables de l'aeri del port de Barcelona. El fet, visible des de molts llocs, produí en la ciutat trista i afamada d'aquells anys un gran impacte. L'any següent, durant una enganxada de papers amb les quatre barres, va tenir lloc un enfrontament armat entre agents de la brigada político-social i homes del FNC, amb el balanç d'un independentista mort i un policia ferit.

Fins l'acabament de la segona guerra mundial i els anys que la seguiren, continuen apareixent papers recordant la Diada i donant fe que, malgrat la bota feixista que esclafa la nostra terra, hi ha homes i dones que lluiten amb esperança. Amb tot, el fet que la derrota del nazi-feixisme no representés —com tothom creia— la decisió per part dels vencedors de prendre mesures contra el franquisme, provocà una desmoralització remarcable en molts activistes catalans, alguns dels quals havien col·laborat amb la victòria aliada. Això va fer que els actes de caire simbòlic, l'únic possible a l'època, fossin cada cop més escassos fins gairebé desaparèixer.

LA REPRESA

Així arribem a l'any 64, quan s'ha anat produint lentament una incorporació de noves generacions a la lluita clandestina. Aquest mateix any es complia el 250 aniversari de la pèrdua de les llibertats catalanes. Amb aquest motiu es creà el primer Comitè Onze de Setembre, que aplegava les organitzacions FNC, UDC, ERC, MSC i persones no afiliades com Josep Benet, Jordi Carbonell, Santiago Albertí i l'enyorat Joan Ballester i Canals. Aquest comitè unitari convocà una manifestació que fou un èxit i que reuní tres mil persones.

Aquesta manifestació demostrà que l'esperit de catalanitat seguia viu i representà el primer intent seriós de sortir de la clandestinitat. A finals dels 60 s'afegiren a les commemoracions el PSUC, CCOO i el PSAN.

El 1970 va canviar una mica la dinàmica que s'havia seguit en els últims anys: s'organitzaren diversos actes referents a la problemàtica del país des del punt de vista cultural, econòmic, obrer i d'opressió nacional.

L'any següent s'intentà *desbarcelonitzar* la Diada llançant milers de pamflets i realitzant pintades arreu de Catalunya. Però l'acció més espectacular tingué lloc al punt on havia de començar la concentració, l'Arc de Triomf de Barcelona. A l'hora assenyalada, des d'una finestra de l'Hotel Duval on membres del FNC havien instal·lat un aparell acústic amb altaveus, va començar a sonar *Els Segadors* i tot seguit una veu de dona llegí una proclama.

Fins a la mort del dictador, es realitzaren altres accions durant la Diada, com la de disparar l'alarma d'atac aeris de Granollers l'any 72, les tallades de trànsit del 73, les protestes pels fets de Xile del 74. El 1975, la Diada va estar marcada per la campanya en defensa dels militants d'ETA Garmendia i Otaegui, per qui es demanaven penes de mort. A la plaça de Catalunya s'hi reuniren unes 5 mil persones.

CONSIDERACIONS FINALS

Aquí acabem aquest repàs del que va ser la celebració de l'Onze de Setembre sota el franquisme. Des del ja llunyà 1944 fins arribar a les massives diades actuals, hi ha hagut un llarg camí, fet de sang, presó, sofriment i por, però acompanyat també de molt coratge i patriotisme, i sobretot, la lluita aferrissada d'un poble per assolir la seva llibertat.

L'Onze de Setembre és, per damunt de tot, un acte d'homenatge als patriotes que des del 1714 fins avui han lluitat fins a la darrera conseqüència per l'alliberament nacional, i el millor homenatge que els podem retre és seguir el camí que ells ens han marcat.

Robert Surroca (dirigent del Front Nacional de Catalunya)

de setembre de 1944 d'una senyera al cable de l'aeri del port de Barcelona, llavors en desús, que realitzaren persones del FNC. Una altra acció enginyosa de l'època fou l'edició per la Diada de 1947 d'uns impresos que consistien en un trencaclosques que, un cop resolt, formaven les sigles dels Grups Nacionals de Resistència i la senyera. La solució s'havia d'enviar abans de l'onze de setembre a Via Layetana 43, seu de la Jefatura Superior de Policia.

L'any 1964 arribà la primera commemoració important de la Diada, en el 250 aniversari de la caiguda de Barcelona i 25 anys després de l'ocupació militar franquista. Les organitzacions polítiques

Joaquim Xicoy, Espinàs i Josep Maria Ainaud.

“La meva petita pàgina viscuda” (enquesta)

De totes les commemoracions de la Diada sota la dictadura franquista, de quina guarda més records?

Jordi Carbonell, intel·lectual

—Recordo amb especial emoció els treballs del Comitè Onze de Setembre preparant la Diada del 68, perquè eren unitaris, amb totes les forces polítiques i amb els independents, entre els quals jo m'hi comptava. Fou el moment en què es veia que la clandestinitat començava a aflorar. També vull recordar la Diada del 76 a Sant Boi, la primera després de la dictadura, on jo vaig parlar. L'esperit reivindicatiu d'aquestes diades cal mantenir-lo fins que ens tornin el que ens van robar el 1714.

José Maria Espinàs, escriptor

—La Diada més xocant i estranya va ser la del 71, quan va sonar *Els Segadors* des

d'uns altaveus a la cantonada del carrer Trafalgar amb l'Arc de Triomf. Fou un acte de desafiament públic al règim i creà molta expectació.

José Maria Ainaud de Lasarte, historiador

—Em plau recordar la diada de l'any 48, en la qual em vaig reunir a casa l'Anton Canyellas amb un grup d'estudiants i els vaig explicar el significat de l'11 de setembre. Després anàrem a donar un tomb per on abans hi havia el monument de Casanova. També és important per a mi la Diada de 1943, quan juntament amb Jordi Rubió i d'altres, anàrem a la tomba de Rafael de Casanova, a Sant Boi de Llobregat, on deixàrem una corona de lloret i férem una pintada amb les quatre barres.

Joaquim Xicoy, president del Parlament de Catalunya

—De les Diades sota el règim franquista tinc sempre la mateixa imatge. Gent circulant per les voreres, prop d'on ha-

via estat l'estàtua de Casanova, policia que cada any acordonava la zona, la mateixa pregunta de sempre: “¿Qué hacen ustedes aquí?” i la correguda d'última hora.

Joaquim Ferrer, senador de CiU

—La Diada més important per a mi fou la del 64, que s'esqueia el 250 aniversari de la derrota de 1714. Aquell any es va fer un esforç important per relançar la commemoració. La convocatòria va ser un èxit perquè la policia no s'ho esperava. Del mateix any tinc un record penós. Passejant amb Santiago Albertí i Jordi Garcia Grau vam veure com a prop del monument dos policies de paisà apallissaven brutalment un individu al mig del carrer. Fou una imatge revoltant, que després de molts anys encara la veig. És simbòlica de la Catalunya *apallissada* d'aquella època.

José Lluís López Bulla, dirigent de CCOO

—Recordo aquell 11 de setembre de 1967. Comissions Obreres convocà la manifestació al Passeig de Gràcia. Prèviament havíem repartit milers de pamflets per les fàbriques i havíem informat molts treballadors en assemblees. Va ser una manifestació majoritàriament de treballadors, i entre els detinguts hi havia només treballadors. Entre ells, els dirigents barcelonins de Comissions Àngel Abad, Pedro Hernández (q.d.p.) i Tomasset, que anaren a la presó. No em consta enlloc que alguns dels que avui presumeixen hi fossin.

Àngel Colom, diputat d'ERC al Parlament de Catalunya

—Recordo l'any 72, quan de matinada, encara fosc, amb un grup de companys estudiants del pis on vivia, vaig tenir l'honor i el goig d'enfilem a l'estàtua i col·locar-hi una estelada.

Pere Martí

Front Nacional de Catalunya

11 de setembre del 1943

Encara enguany les places i carrers de Barcelona i de les ciutats i pobles de Catalunya restaran silenciosos en aquesta data de commemoració.

Encara enguany, però, creiem els catalans que ja serà el darrer i l'any que ve, el Conseller en Cap **Rafael de Casanova** tornarà al lloc on la Ciutat Comtal el perpetua i rebrà el públic i fervent homenatge dels catalans.

Però no és març ella que no pot expressar-se; ans al contrari, el silenci d'enguany és ple de vida i en ell es manté i creix la fe en la llibertat de CATALUNYA.

Silenciosament, doncs, íntimament, a redós de la llor, enguany celebraran L'ONZE DE SETEMBRE amb un acte d'afirmació potser més transcendent que no ho seria una pública explosió de goig.

El F. N. C. ofereix el dia a la reflexió dels catalans en el recolliment de llur infinitat. Os invitem a la reflexió sobre el passat i l'esdevenidor, justament perquè el 1943 **serà, ben segur, el darrer any de la tirania.**

Penseu en les nostres víctimes; elles com el Conseller en Cap moriren per CATALUNYA i foren amortollides pels braços invisibles de la patrie.

Penseu en els nostres presos; ells com el CONSELLER EN CAP serven amb llurs mans la invisible bandera de CATALUNYA en l'aferrada defensa de la llibertat.

Penseu en els nostres aixiats que amb més anyorament que nosaltres mateixos celebren la data; redoblen la tasca per tal que s'apropi llur reïon que marcarà l'hora de la llibertat de CATALUNYA.

Resiu el triuu d'homenaje a tots aquells que lluitaren i com el CONSELLER EN CAP JA NO PODRAN LLUITAR MÉS.

I penseu, sobretot, que els homenajes serien inútils si només servissin per anyorar llur passat, si en ells no hi busquem un rejuveniment de forces per a continuar la lluita, si no entengem la lluita, si no entenguem la obligació d'omnipot de nosaltres de passar els qui de l'homenaje que porta l'afirmació del seu PATRIOTISME fins a corure ABRACAT AMB LA BANDERA DE CATALUNYA.

Cedeixen d'aquells homes s'ha enfrontat amb un moment més o menys dur de la LLUITA i tots ells HAN SABUT COMPLIR LLUR DEURE; heus aquí el punt que ha de presidir la vostra reflexió d'avui. Si ells compliren llur deure en el seu moment, NOSALTRES TAMBÉ SAREM FERMS. Que sigui el nostre un dels moments més ingrats i més durs, que l'enemic sigui més ferotge i més inhumà, no hi fa res. Ara més que mai! El moment no es pot triar i aquest és el nostre SIGUES DIGNES DE L'HORA QUE VIUS.

Però si el moment no es pot triar, si que es pot triar el camí: o bé lluitar o bé compondre mesallament la tirania. Si encara no ho heu escollit, fassa avui, COMMEMORA LA DATA POSANT AL SERVEI DE LA PATRIA la teua persona i hauràs aconseguit ja un triuu, hauràs començat a complir el teu deure. I vancarem al present i assegurarem l'edavancidor.

Soludem als soldats de CATALUNYA que ja no tornaran.

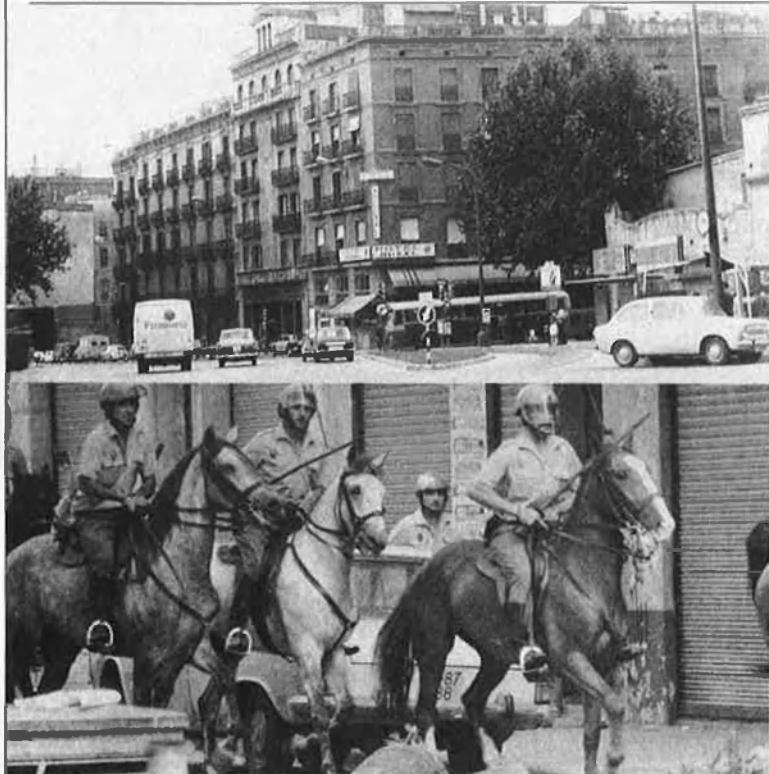
Soludem als presos i aixiats.

Soludem les lliures baidies que asperan.

Soludem amb l'afirmació si som ARA MÉS QUE MAI.

Els patriotes catalans complint llur deure

PER LA VICTORIA! PER LA LLIBERTAT! PER LA DIGNITAT DE LA PATRIA!
Catalans: Visca CATALUNYA LLUIRE!!! 11 de setembre del 1943

Hotel Duval, acte al Fossar del dia 9 i primera pintada del FNC.

clandestines acordaren convocar una manifestació en el lloc on antigament s'havia alçat l'estàtua de Rafael de Casanova, retirada per les autoritats espanyoles el mateix 1939. El lloc de la concentració fou ocupat per la policia, però cap a les vuit del vespre el nombre de gent que passejava pels voltants era ja important. La policia tancà els accessos i obligà a la gent a circular per la Ronda en direcció a la plaça d'Urquinaona, cosa que facilità el reagrupament i s'inicià una manifestació d'uns milers de persones, primer silenciosa i després amb crits de "Catalunya, Catalunya" i "lliure, lliure".

La manifestació, a banda d'estar convocada amb els mitjans habituals en aquell temps (veu a veu, pamflets,...), també hi havien estat convidats turistes i premsa estrangera mitjançant un pamflet bilingüe anglès-francès, encapçalada amb la frase "Would you like to see a political demonstration against Franco in Barcelona?". En el paper s'explicava el motiu de la manifestació i s'hi incloïa un plànol amb el lloc on començava. Aquesta fou l'última manifestació nombrosa d'una Diada sota Franco, ja que a les següents, concentrar-se a la Ronda era més que impossible.

Però durant l'Onze de Setembre no foren només els catalans els que organitzaren actes. El setembre de 1967 la policia

espanyola realitzà la seva pròpia campanya, enganxant cartells al centre de Barcelona amb els eslògans "El separatisme és un crim" i "40 mil catalans van morir defensant la pau i la llibertat en mans del separatisme. 1936-1939". Això sí, tot en català, evidentment.

LA DIADA 'SONORA'

L'Onze de Setembre de 1971 fou la segona commemoració sota el franquisme que assolí un ampli ressò popular, no per l'assistència, sinó pel ressò de l'acció planificada pel FNC. La Diada havia estat ben preparada: 4.500 pamflets llançades al camp del Barça, 7.500 repartits a les bústies, etc. La convocatòria era a dos quarts de nou a l'Arc de Triomf. Dies abans, militants d'aquesta organització havien comprat un aparell acústic i reservat una habitació exterior de l'Hotel Duval, davant d'on havia d'iniciar-se la concentració. Els encarregats de muntar l'aparell i els altaveus foren Àlvar Valls (avui exiliat) i J. Ramon Colomines. A l'hora prevista, quan el carrer estava ple de gent passejant i ple de policia, l'himne començà a sonar davant la impotència de les forces repressives. Els membres del Front deixaren a l'habitació de l'hotel un sobre amb diners pels desperfectes ocasionats per la instal·lació. La policia

se'ls va quedar. L'acció tingué un ampli ressò popular i també en la premsa estrangera.

Les darreres Diades sota el franquisme, a banda de celebrar-se les ja tradicionals manifestacions-llampec a diverses zones de la ciutat, també tingueren un racó per a la pedagogia i per a la solidaritat internacional. Amb motiu de la Diada de l'any 72, el PSAN, UDC, i el FNC decidiren editar una breu explicació del que significava la commemoració de l'11 de setembre, ja que poca gent tenia l'oportunitat d'accedir a la història de Catalunya. Aquest opuscle fou imprès per Joan Creixell i Miquel Sellarès a la copisteria Marblava on, com en d'altres llocs, de dia es feien unes coses i de nit unes altres. Les dues darreres Diades sota la dictadura estigueren marcades pels fets de Xile el 74, i per les demandes de pena de mort contra els militants d'ETA Garmendia i Otaegui, el 75.

En definitiva, són moltes les Diades on ha calgut reivindicar i segurament encara en queden moltes per endavant. Això només ha estat un recull d'exemples, amb la consciència que n'hi ha molts més. Enguany, un cop més, alguns tornaran a sortir al carrer i també, de nou, n'hi haurà que optaran per quedar-se a casa.

Pere Martí